

doisprezecelea edict pe piatră precizează că „Regele, prietenul zeilor, cu privirea binevoitoare, onorează toate sectele, pe *samana* și pe laici, atât prin acte de generozitate, cât și prin onoruri diverse. Dar prietenul zeilor nici onorurilor, nici generozității nu le acordă prețul pe care îl arată desăvârșirii în adâncirea tuturor învățăturilor” (traducere de J. Bloch). În ultimă instanță, este vorba de vechea idee de ordine cosmică, al cărei reprezentant exemplar era suveranul *cosmocrator*³.

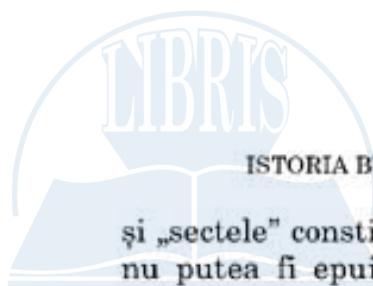
Totuși, Aśoka, ultimul dintre glorioșii Maurya, care a domnit peste aproape toată India, a fost și un ardent propagator al Legii, căci el o considera cea mai potrivită naturii umane. El a răspândit peste tot budismul, trimitând misionari până în Bactriana, Sogdiana și Ceylon. Potrivit tradiției, Ceylonul a fost convertit de către fiul lui Aśoka sau de fratele său mai mic. Evenimentul a avut urmări considerabile, căci această insulă a rămas budistă până în zilele noastre. Avântul dat de Aśoka misionarismului a continuat în secolele următoare, în ciuda persecuțiilor începute de succesorii dinastiei Maurya și de invaziile populațiilor scitice. Din Kașmir, budismul s-a răspândit în Iranul Oriental și prin Asia Centrală a ajuns până în China (secolul I d.Hr.) și în Japonia (secolul al VI-lea). Din Bengal și Ceylon el a pătruns, în primele secole ale erei noastre, în Indochina și Insulinda.

„Toți oamenii sunt copiii mei. Așa cum le doresc copiilor mei să aibă tot binele și fericirea în lumea de aici și în cea de dincolo, tot așa îi doresc oricărui om de pe pământ”, proclamase Aśoka. Visul său de a crea un Imperiu – adică o *Lume* – unificat prin religie s-a stins odată cu el. După moartea lui, Imperiul Maurya a decăzut rapid. Dar credința mesianică a lui Aśoka și energia sa în propagarea Legii au făcut cu putință transformarea budismului într-o religie universală, singura religie universală a mântuirii pe care Asia a acceptat-o.

187. Tensiuni doctrinare și sinteze noi

Prin politica sa mesianică, Aśoka a asigurat triumful universal al budismului. Dar avântul și creativitatea gândirii budiste își trag rădăcinile din altă parte. Există, înainte de toate, tensiunea dintre „speculativi” și „yogini”, care a încurajat, și la unii, și la alții, o notabilă muncă de exegeză și de adâncire doctrinară. Există, apoi, discordanțele, ba chiar contradicțiile, de ordin teoretic din textele canonice, care îi sileau pe discipoli să se întoarcă continuu la izvor, adică la principiile fundamentale ale învățăturii lui Buddha. Acest efort hermeneutic s-a tradus într-o considerabilă îmbogățire a gândirii budiste. „Schismele”

3. Este, indirect, încă o dovadă că budismul accepta numeroase idei fundamentale ale gândirii tradiționale indiene.

și „sectele” constituie, în realitate, dovada că învățătura Maestrului nu putea fi epuizată de o „ortodoxie”, nici rigid încadrată într-o scolastică⁴.

În fine, trebuie reamintit că, la fel ca oricare altă mișcare religioasă indiană, budismul era „sincretist”, în sensul că asimila și integra continuu valori nonbudiste. Exemplul fusese dat de Buddha însuși, care acceptase o mare parte din moștenirea religioasă indiană; nu numai doctrina lui *karman* și *saṃsāra*, tehnicile yogice și analizele de tip *Brāhmaṇa* și *Sāṃkhya*, dar și imaginile, simbolurile și temele mitologice panindiene, chiar dacă reinterpretate din perspectivă proprie. Astfel, probabil că cosmologia tradițională, cu nenumăratele ceruri și infernuri și cu locuitorii lor, era deja acceptată în timpul lui Buddha. Cultul relicvelor s-a impus imediat după *parinirvāna*; existau, desigur, antecedentele prin venerarea unor yogini de seamă. În jurul monumentelor *stūpa* se articulează un simbolism cosmologic care nu este lipsit de originalitate, dar care, în linii mari, preexistă budismului. Faptul că atâtea monumente arhitectonice și artistice au dispărut, adăugat aceluia că o mare parte din literatura budistă antică s-a pierdut, relativizează cronologia. Este însă neîndoios că multe simboluri, idei și ritualuri precedă, uneori cu mai multe secole, primele mărturii documentare care le atestă.

Astfel, creativității filosofice, ilustrată prin „școli” noi, îi corespunde un proces mai lent, dar la fel de creator, de „sincretism” și de integrare, care se realizează mai ales în masa laicilor⁵. *Stūpa*, în care se socotea că se păstrează relicvele lui Buddha și ale sfinților, derivă probabil din tumulii în care se îngropa cenușa morților după ardere. În mijlocul unei terase se ridica domul, înconjurat de un coridor circular, care slujea ochilor ritualice. *Caitya* era un sanctuar având un anumit număr de stâlpi și format dintr-un vestibul și un deambulatoriu. Într-o cămăruță claustrată se aflau textele scrise pe tăblițe din diverse materiale. Cu vremea, *caitya* se confundă cu templul și sfârșește prin a dispărea. Cultul consta din prosternări și saluturi rituale, înconjurări ale templului, ofrande de flori, tămâie și umbrele etc. Paradoxul – a venera o ființă care nu mai avea nici un raport cu lumea aceasta – este doar aparent. Căci a te apropia de rămășițele „corpului fizic” al lui Buddha reactualizat în *stūpa*, sau în „corpul său arhitectural” simbolizat în structura templului, echivalează cu asimilarea Doctrinei, adică absorbirea „corpului său teoretic”, *dharma*. Cultul târziu al statuilor lui Buddha sau pelerinajele în diverse locuri sanctificate de

4. Este adevărat că fiecare școală și sectă se considera obligată să elaboreze propria ei scolastică. Dar acest proces de sistematizare era declanșat și alimentat de creații filosofice autentice.

5. Dar nu trebuie să-l considerăm un fenomen „popular”, căci el e mai ales inspirat din reprezentanții culturii indiene tradiționale.

prezența sa (Bodh-Gāyā, Sārṇath etc.) se justifică prin aceeași dialectică: diferitele obiecte sau activități aparținând *samsārei* sunt susceptibile de a ajuta mântuirea credinciosului grație grandioasei și ireversibilei acțiuni soteriologice a Celui Trezit⁶.

Timp de secole și probabil imediat după moartea sa, Preafericitul a fost reprezentat – și venerat – în formă aniconică: urma piciorului său, Arborele, Roata. Aceste simboluri actualizau prezența Legii, evocând activitatea misionară a lui Buddha, Arborele Trezirii, „punerea în mișcare a roții Legii”. Când, la începutul erei creștine, s-au făcut primele statui ale lui Buddha (arta statuară greco-indiană de la Gandhara), figura umană nu a făcut să pălească simbolismul fundamental. După cum a arătat Paul Mus, imaginea lui Buddha moștenește valorile religioase ale altarului vedic. Pe de altă parte, nimbul care iradiază în jurul capetelor de Buddha (și al lui Hristos în arta creștină din aceeași perioadă, secolele I-V) derivă dintr-un prototip al epocii ahemenide, anume haloul de raze din jurul lui Ahurā Māzdā. (De altfel, acest prototip prelungește vechile concepții mesopotamiene; cf. § 20.) În cazul iconografiei budiste, simbolismul subliniază identitatea naturii lui Buddha cu lumina. Or, după cum am văzut (§ 81), de la *Rig Veda* lumina era considerată expresia imagistică cea mai potrivită pentru „spirit”.

Viața călugărilor a suferit anumite schimbări după construirea de mănăstiri (*viḥāra*). Singura schimbare care ne interesează este înmulțirea lucrărilor de doctrină și erudiție. În pofida numărului enorm de cărți pierdute (din care cauză ignorăm aproape totul despre multe școli și mișcări), literatura budistă în limbile pâli și sanscrită⁷ impresionează prin proporțiile sale. Textele care constituie „Doctrina Supremă”, al treilea „coș”, *Abhidharmapitaka*, au fost elaborate între 300 î.Hr. și 100 d.Hr. E o literatură care contrastează cu stilul *sūtre*-lor, raționaliste, didactice, seci, impersonale. Mesajul lui Buddha este reinterpretat și prezentat în forma unui sistem filosofic. Dar autorii se străduiesc să explice contradicțiile care abundă în *sūtra*.

Evident, fiecare sectă posedă un *Abhidharmakośa* propriu și deosebiri între versiunile „Doctrinei Supreme” au stârnit noi controverse. Inovațiile sunt uneori importante. Să cităm doar un exemplu: la început, Nirvāṇa era singurul „nealcătuit”, dar acum, cu câteva excepții, școlile ridică la rangul de „necompus” spațiul, Cele Patru Adevăruri, Calea (*marga*), *pratītyasamutpāda* sau chiar unele „reculegeri” yogine. În ce-l privește pe arhat, după unele școli el poate să decadă, în timp ce după altele însuși corpul său este absolut pur; unii afirmă că se poate deveni arhat încă din pântecul matern sau în stare de vis, dar atari doctrine sunt sever criticate de alți maștri.

6. Tradiția cea mai veche admite că, înainte de *parinirvāṇa*, Buddha a fost de acord cu toate darurile și omagiile pe care credincioșii urmau să i le aducă, în cursul secolelor; cf. *Abhidharmakośa*, IV, pp. 236-246.

7. O parte s-a păstrat numai în traduceri tibetane și chineze.